

<https://doi.org/10.31470/2706-7904-2021-16-222-227>

МІЖСТИЛЬОВІ ЗМІЩЕННЯ ЛЕКСЕМ НА ТЛІ СОЦІАЛЬНОЇ ДИНАМІКИ

Interstyle Displacements of Lexical Items Against Social Dynamics

Maryna Navalna

Dr. Sc. in Philology, Professor

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Ukraine)

mnavalna@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-5064-3122>

Abstract

The article examines the functioning of legal lexical items in journalistic texts on economic issues, which usually transcribe journalism. The research analyses some legal nominations used with known and interpreted meanings in dictionaries, as well as those that need explanation, as lexicographical works do not record them. Particular attention is paid to lexical items that have acquired figurative meanings. The use of legal nominations in economic journalism shows not only to the intersectoral character of certain terms, but also to the transition of language units from one scope, branch, activity to another. We conclude that due to figurative meanings the terms lose their uniqueness, which makes it possible to trace the processes of determinologization in the Ukrainian language.

Keywords: *legal vocabulary, journalism, figurative meaning, stylistic role.*

Вступ

Introduction

На початку ХХІ століття під дією суспільних процесів: зміна влади, законодавчих актів, перехід до багатопартійної системи та ін. – до мови українських засобів масової комунікації ввійшла юридична лексика, що раніше перебувала в пасивному словнику або загалом не називала українських реалій. Юридична лексика в контексті юридичної лінгвістики, яка й визначає основні напрями досліджень у цій галузі, а саме: історія юридичної мови, юридичне термінознавство, юридична лексикографія, юридична текстологія, юридична стилістика, порівняльне юридичне мовознавство, судова лінгвістика, привертала увагу багатьох вітчизняних і зарубіжних дослідників.

Термін права формулюють як загальноюридичний (поширений в усіх галузях права), галузевий (притаманний певній галузі права), міжгалузевий (актуальний для

двох або кількох царин права), суміжний з іншими сферами діяльності. Важлива характеристика юридичних термінів – їхній тісний зв'язок зі світоглядом та ідеологією суспільства з різними політичними та юридичними теоріями, суспільними традиціями, правовим досвідом (Шеремета, 2021). На тлі соціального розвитку юридична лексика переходить до інших сфер діяльності, зокрема економічної.

Методи та методики дослідження *Methods and Techniques of the Research*

Досягнення мети зумовили використання таких методів: *описового* із залученням прийомів зовнішньої та внутрішньої інтерпретації – для вияву тенденцій розвитку лексики на тлі соціально динаміки; *порівняльного* – для визначення сукупності диференційних ознак, *контекстуально-семантичного* та *функційного аналізу* – для з'ясування комунікативно-прагматичних та стилістичних ознак номінацій.

Результати *Results*

Серед загалу юридичних номінацій виокремлюємо іменник *люстрація*, а також похідні *люстрований*, *люструвати*. У лексикографічній праці аналізовану номінацію подано зі значеннями: «*Люстрації*¹ [лат. *lustratio* – очищення шляхом жертвоприносин] – (1) релігійні обряди, пов'язані з уявленнями про очищувальну силу магічних дій; (2) заборона керівникам вищого рангу забороненої в певній країні політичної партії впродовж визначеного терміну обіймати державну посаду, висувати свою кандидатуру на виборах до представницьких органів та ін. *Люстрації*² [польс. *lustracja* – перевірка, від лат. *lustrum* – податний або фіскальний період] – (1) у Польщі (XVI–XVIII ст.), у Литві, Білорусі та Правобережній Україні (XVIII–XIX ст.) – періодичні описи державного майна для обліку прибутків. Проводилися урядами Речі Посполитої та Російської імперії; (2) фін. Визначення з доходу нерухомого майна» (Сучасний словник іншомовних слів, 2006: 423–424).

Протягом останнього десятиліття іменник *люстрація* в українських масмедійних текстах переважно вживають здебільшого в матеріалах суспільно-політичної тематики, напр.: *Люстрація від Зеленського. Як президент хоче очистити владу* (заг.). *У разі ухвалення закону кількість посадовців, які надалі не зможуть обіймати посади у державній владі і балотуватися до органів місцевого самоврядування, зростає* (www.bbc.com, 12.07.2019).

Подекуди лексему *люстрація* вживають щодо юридичних процесів, але з економічними наслідками, зазвичай із негативними: пор.: *Єдине, що залишилось – один маленький закон про люстрацію ... і далі використовувати все, щоб заробити грошей* (www.24tv.ua, 10.07.2019).

Хоча словник подає одне пояснення лексеми *люстрації* як фінансове – «визначення з доходу нерухомого майна» (Сучасний словник іншомовних слів, 2006: 423–424), але в економічних текстах сучасних засобів масової комунікації іменник уживають здебільшого в однині зі значенням «забороняти будь-які економічні процеси та дії; очищати будь-що від економічної шахрайської поведінки», яке вважаємо переносним, напр.: *Люстрація по-черкаськи: правоохоронці, які привласнили гроші підприємства продовжують працювати?* (www.procherk.info, 17.06.2016).

Серед корпусу однокореневих лексем виділяємо в економічній тематиці не тільки іменник *люстрація*, але й *люстрований*, *люструвати*, напр.: *Усіх не законно люстрованих виправдати, і обов'язково виплати компенсацію, якщо грошей не вистачить, то Гончарук нехай знайде* (www.pravda.com.ua, 02.03.2020). Відомі лексикографічні праці не подають цих номінацій, тому тлумачимо дієслово *люструвати* як «дію до люстрація», «забороняти; перевіряти», пор.: *Зеленський запропонував люструвати всіх, хто був на зговорі на Кіпрі, купували вілли в Італії за вкрадені гроші* (www.censor.net.ua, 11.07.2019).

Якщо попередні лексеми можна вважати суміжними з різними сферами діяльності, то термін *алібі* словник подає як юридичний: «факт перебування звинувачуного в момент учинення злочину в іншому місці як доказ його непричетності до цього злочину» (Сучасний словник іншомовних слів, 2006: 40). Зазвичай журналісти цю лексему вживають у тематиці правових тем, поліцейських хронік, кримінальних подій, напр.: *На момент скоєння злочину дівчина перебувала на території 66-го військового медичного госпіталю – свідки підтвердили алібі* (www.radiosvoboda.org, 15.01.2020). Подекуди *алібі* в прямому значенні вживають щодо економічних злочинів, пор.: *У Дніпрі затримано організатора, який уникав виплати боргу, маючи надію отримати заборговані гроші. А сам виїхав з міста, маючи на меті забезпечення власного алібі* (www.dnipro.gov.ua, 04.11.2019).

В українських засобах масової інформації аналізовану лексему переважно використовують у тематиці економічної діяльності, зокрема щодо незаконних дій із грішми, розглядають як оплату за сумнівне чи невинуватне перебування злочинця тощо. У такому разі журналісти послуговуються сполуками на зразок *грошове алібі*, *каса алібі*, *гаманець з алібі* та ін., напр.: *Дуже скоро буде, готується матеріал, де так звані гаманці алібі стануть касами з виплат* (www.hromadske.ua, 11.02.2020). У

цих контекстах аналізована лексема *алібі* вжита в переносному значенні «забезпечення неприсутності на злочині через грошову винагороду».

У текстах економічної тематики заактуалізовано лексему *вето* [лат. *veto* – я забороняю] – (1) у національному державному праві – заборона або припинення верховним органом державної влади або головою держави введення в дію постанови законодавчого органу (парламенту або однієї з його палат); (2) незгода одного з постійних членів ради Безпеки ООН щодо ухвалення певного рішення (Сучасний словник іншомовних слів, 2006: 138). Здебільшого її вживають у тематиці законодавчої діяльності парламенту та затвердження документів президентом щодо виплат субсидій, коштів на різноманітні заходи, виплат щодо курсу долара тощо, напр.: *БЮТ та інші вирішили разом подолати президентське вето на виділення майже 10 мільярдів на сумнівні спортивні заходи* (www.tsn.ua, 21.08.2019).

Фіксуємо використання лексеми *вето* в переносному значенні «заборона на здійснення дій із грошми», напр.: *Вето чи гроші?! Наркозалежні люди сьогодні принесли під Адміністрація Президента України 51 тисячу «штрафних» гривень* (www.facebook.com/AlliancePublicHealth, 10.12.2018); *Петро Порошенко: Не треба робити різких кроків і здавати долари. Якесь грошове вето* (www.hromadske.ua, 23.09.2019).

Не подають лексикографічні праці дієслова *ветувати*, що можна пояснити як «дія до вето» – «забороняти». Його широко застосовують журналісти в публікаціях щодо грошових потоків, пор.: *Президент України Володимир Зеленський ветував закон про рахунок для сплати послуг* (www.gordonua.com, 19.02.2020).

Зрідка автори послуговуються лексемою *ветований*, напр.: *Глава держави Зеленський підписав раніше ветований ним закон про єдиний рахунок для сплати податків, який рада нещодавно прийняла* (www.rbc.ua, 12.02.2020). Ця лексема також не зафіксована в лексикографічних працях.

У сучасних масмедіа журналісти помітно використовують лексему *імператив* «[лат. *imperativus* – наказовий, владний] – (1) вимога, закон, наказ; (2) філософ. категоричний імператив – в етиці Канта – усезагальний обов'язковий моральний закон; (3) мовозн. наказовий спосіб дієслова» (Сучасний словник іншомовних слів, 2006: 298). Зазвичай аналізований термін уживають у тематиці законодавчих актів, напр.: *Зрозуміло, що в різних галузях права принцип (вимога, імператив) толерантності проявляє себе по-різному* (www.khpg.org, 18.02.2020). У значенні «наказ, вимога» лексема функціонує поза зазначеними терміносистемами (юриспруденції, мовознавства та ін.), нею активно послуговуються в економічній тематиці, засвідчуючи збагачення цієї сфери мовними одиницями інших галузей, напрямів тощо, пор.: *Провідні корпорації світу готові надати трильйони доларів не*

тільки в якості морального **імператива**, але й з ознаками вигідного бізнесу (www.responsiblefuture.com.ua, 17.10.2019).

Крім згаданих термінолексем, у мові українських засобів масової комунікації економічної тематики вживають прикметник *імперативний* «[лат. imperativus – наказовий, владний] – (1) який вимагає беззастережного підпорядкування, виконання; (2) мовозн. який стосується імператива; (3) юр. наказовий, який не допускає вибору» (Словник 2006: 298). Пор. функціонування цієї атрибутивної одиниці у сфері правознавства та економіки: *У процесі свого розвитку міжнародне приватне право приходять до визнання того факту, що поряд з публічним порядком діють строго імперативні норми* (www.studme.com.ua, 05.02.2020) і *Окрім імперативної вимоги щодо своєчасної виплати працівникам, для сплати аліментів, працівник має виплачувати ще за рішенням суду* (www.kadrhelp.com.ua, 12.03.2019).

У мові сучасних масмедіа спостерігаємо вживання юридичної лексеми *інкримінація* (Словник, 2006: 306). Безумовно, фіксуємо іменник у правовій тематиці, напр.: *Легітимних підприємців при інкримінації їм фіктивного підприємництва більше, ніж досить* (www.vesti.dp.ua, 03.04.2019). Хоча лексема розширює сферу свого застосування, відстежуємо її в тематиці економічних злочинів, підприємницької та бізнесової незаконної діяльності, пор.: *Спершу добряче «прокачали» ці інкримінації через ЗМІ, потім в результаті, відстежуючи грошові потоки і пропагуючи цінність грошей, досягли результату* (www.pravda.com.ua, 15.07.2017).

Використовують лексему *інкримінація* журналісти і в переносному значенні «провина, вина», яке не подано в словниках, напр.: *Пішло 3150 канадських доларів. Досвід України засвідчує, що інкримінація конфлікту триває* (www.pag-journal.iei.od.ua, 06.02.2019).

Висновки Conclusions

У мові сучасних масмедіа економічної тематики автори активно використовують юридичні лексеми, які зазвичай окнижнюють публіцистику. Частина юридичних номінацій ужито з відомими та витлумаченими в словниках значеннями, інші потребують пояснень, оскільки лексикографічні праці їх не фіксують. На особливу увагу заслуговують лексеми, що набули переносних значень. Уживання юридичних номінацій в економічній публіцистиці засвідчує не тільки міжгалузеву ознаку окремих термінів, але й перехід мовних одиниць із однієї сфери, галузі, діяльності в іншу. Завдяки переносним значенням терміни втрачають свою однозначність, що дає змогу простежити процеси детермінологізації в українській мові.

Література
References

- Скопненко, О.І., & Цимбалюк, Т.В. (Ред.). (2006). *Сучасний словник іношомовних слів: близько 20 тис. слів і словосполучень*. Київ: Довіра.
- Шеремета, Н.Р. (2021) *Правнича термінологія української мови та процеси її творення*. Retrieved from <http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/22791/1/28-120-123.pdf>